

Fågel och Vilt

Bakgrund

Våra hav- och kustvatten är viktiga miljöer för många fåglar. Sjöfåglar föder upp sina ungar vid kusten och rastar där under vår- eller höstflytt. Vissa fåglar tillbringar hela vintrar i isfria kustområden och på haven. En inventering som gjordes i början av 90-talet visade att omkring 9 miljoner fåglar övervintrade i Östersjön.

Oljeutsläpp kan drabba djur- och fågelliv allvarligt. Internationella erfarenheter visar att mängden utsläppt olja inte är avgörande för antalet oljeskadade fåglar. När tankern Erika sjönk utanför Frankrike 1999 släpptes 14 000 ton olja ut och mer än 70 000 nedoljade fåglar påträffades. Detta kan jämföras med Braer som 1993 förläste vid Shetlandsöarna och släppte ut 87 000 ton olja. Vid denna händelse drabbades färre än 2000 fåglar.

Även relativt små utsläpp kan i känsliga områden under kritiska perioder orsaka stora skador. De vinterinventeringar av oljeskadade alfåglar som görs längs med Gotlands sydkust visar att tiotusentals fåglar skadas av olja varje år av de operationella utsläpp som sker i farleden i närheten av Hoburgs bank.

Det finns flera sätt att hantera uppgiften med oljeskadade fåglar. Detta dokument har inte som avsikt att ta ställning till vilken strategi som är att föredra. Syftet är att kort sammanfatta frågan samt försöka visa fördelen att ha en strategi för hantering av fågel och vilt utarbetad innan olyckan händer.

Skador på fågel- och vilt

Olja skadar fåglar på flera sätt, främst genom nedsmetning av fjädrarna och förgiftning.

När en fågel får olja på fjädrarna förstörs deras isolerande och vattenavstötande förmåga. Fågeln kyls ner, försvagas och kommer troligen att dö av kyla, hunger eller bli tagen av ett rovdjur. Det kan räcka med att fågeln fått en oljefläck stor som en enkrona för att den långsamt ska dö.

En nedkletad fågel får i sig olja när den försöker putsa bort oljan från fjäderdräkten. Oljan kan då leda till förgiftning genom att orsaka skador på mage och tarm, det centrala

Oljedödad småskrake. Foto Björn Hillarp

nervsystemet, lungor etc.

Nedsmetning av olja ger motsvarande effekter på andra havslevande däggdjur.

Planering - strategier

Vid en oljeolycka kommer fåglar som oljeskadas nå kusten. Oavsett om kommunen har en plan för detta (för oljeskadad fågel likväl som för olyckan i sig) kommer problemet att behöva hanteras.

Förutsättningarna för att hanteringen av oljeskadad fågel ska lyckas ökar om frågan har integrerats i den ordinarie beredskapsplaneringen.

Levande djur

Det finns ett antal huvudstrategier samt kombinationer av dessa för hantering av levande oljeskadad fågel:

- Inte göra någonting
- Hindra oljan från att nå djurlivet
- Skrämma eller fånga in djur i förebyggande syfte
- Avlivning
- Rehabilitering (tvätt)

Vilken strategi som föredras beror av flera skäl som finansiella, etiska/moraliska, bevarandenaspekter och inte minst vad som är praktiskt möjligt. Ambitionen bör dock alltid vara att minimera djurens lidande.

Det är ofta svårt att **hindra olja** från att nå fåglarna med t ex länsor då dessa gärna landar på lugna vattenytor. Eftersom oljefilmen gör vattenytan blank och lugn lockas fåglarna att landa i oljan. Att **skrämma bort** och/eller fånga in kräver likaså särskilda omständigheter.

Avlivning kan ske på flera sätt. Jägare kan anlitas för att skjuta fåglar. Säkerheten kan ibland vara svår att upprätthålla vid hala, branta klippor och områden med risk för rikoschetter. Fåglar kan även samlas in och sedan avlivas av veterinär. Att fånga fåglar kräver dock skickliga jägare med goda artkunskaper, så att inte friska ungfåglar eller fåglar med mörk fjäderdräkt avskjuts, vilket har inträffat. Oftast är det bra att en ornitolog följer med skyttarna.

I Sverige finns ett antal organisationer som arbetar med **rehabilitering** av skadade fåglar och vilt (förteckning

Sköljning av en Ejder guding. Foto: Björn Hillarp

finns nedan). En grov förenkling av vad som avses med en rehabilitering är att djuren samlas in, transporteras till en anläggning där de stabiliseras (ges vätska, oljeresorberande medicin samt näring och lugnar ner sig), följt av tvätt, flytttest och frisläppande. I vissa fall krävs någon tids förvaring. Denna hantering kräver kunskap och erfarenhet. De som utför rehabiliteringen ska ha tillstånd att göra detta.

Det finns många åsikter om hur effektiv tvätt av oljeskadade fåglar är. Resultatet beror bland annat på vilken fågelart, vilken organisation som utför arbetet och förutsättningarna för insatsen.

Om en rehabiliteringsinsats ska genomföras bör denna del samordnas med den ordinarie räddnings-/saneringsinsatsen. Det bör också noteras att tidsfönstret från att olyckan sker och fåglar kan räddas är relativt kort, framförallt vintertid. Förutsättningarna för en lyckad insats ökar om en gemensam planering skett innan olyckan inträffar.

Döda djur

Oljenedsmetade djur ska samlas in och föras bort så att inte oljan sprider sig vidare i naturen. Döda fåglar klassas som riskavfall.

För att förbättra kunskapen om oljeskadad fågel kan data insamlas om antal, art, ålder osv. Forskare kan även vara intresserade av att obducera djuren för få mer information om oljans påverkan. Detta sker i nuläget inte rutinmässigt.

Vissa sällsynta djur och fåglar räknas som statens vilt t ex örnar, skärfläcka, sällsynta doppingar, salskrake, utter och valar (tumlare). När dessa påträffas döda ska polisen underrättas och djuren, etiketteras, packas och sändas till Naturhistoriska Riksmuseet i Stockholm.

Information

Nedoljade fåglar tenderar att få stor uppmärksamhet i media och kan även väcka upprörda känslor hos allmänheten. Även en kommun som saknar en plan för hantering av oljeskadad fågel bör vara beredd på den massmediala uppmärksamheten liksom eventuella frivilliga och ha en plan för detta.

Information om viktiga fågellokaler i kommunen och hur dessa förändras över året kan relativt enkelt läggas in i miljöatlas (eller liknande program).

Vem får rehabilitera?

För att få vårda och rehabilitera skadade vilda djur krävs tillstånd från länsstyrelsen och Naturvårdsverket. Detta styrs av jaktlagen och jaktförordningen.

Djur som hålls mindre än 48 timmar kräver inga tillstånd, men på 48 timmar kan inte en oljeskadad fågel rehabiliteras.

Finansiering

I dagsläget betalar MSB inte ut ersättning till kommunerna för kostnader som uppstått i samband med tvätt av fåglar. Däremot kan varje enskild organisation på egen hand söka pengar hos skadevällaren alternativt internationella oljeskadefonden i de fall den är tillämplig (mer info finns under fliken ersättningar).

Mer att läsa

Svensson, A. et al. 2009. *Effects of cleaning and rehabilitation of oiled seabirds*. IVL-rapport U2379

Mer information kan ges via följande länkar:

Sea Alarm Foundation secretariat@sea-alarm.org	www.sea-alarm.org
KFV:s Riksförbund kfv.riks@telia.com	www.kfv-riks.se
Handbook of Oiled Bird Rehabilitation	www.oiledwildlife.eu
Handbook of Impact Assessment	www.oiledwildlife.eu